

Budisticka ekonomija

napisao : E. F. Schumacher

"Ispravno zivljenje" je jedan od osnovnih zahteva Budine Plemenite Osmostruke staze. Jasno je, dakle, da prema tome mora postojati nesto sto se zove budisticka ekonomija.

Budisticke zemlje su cesto izjavljivale da zele da ostanu verne svom nasledju. Tako Burma kaze: "Nova Burma ne vidi konflikt izmedu religioznih vrednosti i ekonomskog napretka. Duhovno zdravlje i materijalno blagostanje nisu nespojivi neprijatelji, oni su prirodni saveznici". Ili „Mi mozemo uspesno spojiti religiozno i duhovno nasledje nase proslosti sa prednostima moderne tehnologije. Ili „Mi Burmanci imamo svetu duznost da priblizimo kako nase zelje tako i nasa dela nasoj veri. Tako cemo uvek i ciniti.

Ovakve zemlje sve podjednako ,bez razlika, pretpostavljaju da mogu da oblikuju svoj ekonomski razvojni plan u skladu sa modernom ekonomijom, I pozivaju moderne ekonomiste iz takozvanih razvijenih zemalja da ih savetuju, da formulisu politiku koju treba da sprovode I da konstruisu veliki dizajn za napredak, Petogodisnji Plan ili kako god da se zove. Niko izgleda ne misli da budisticki nacin zivota trazi budisticku ekonomiju, bas kao sto moderni materijalisticki nacin zivota dovodi do moderne ekonomije.

Ekonomisti sami ,bas kao I vecina specijalista ,normalno boluje od vrste metafizickog slepila, pretpostavljajuci da je njihova nauka nauka apsolutne I nepromenljive istine, bez ikakvih pretpostavki .Neki idu tako daleko da tvrde da su "ekonomski" zakoni toliko slobodni od "metafizike" i "vrednosti" kao I zakon gravitacije. Ipak, ne moramo se uplesti u argumente metodologije. Umesto toga, pokusajmo da razmotrimo neke fundamentalne postavke i vidimo kako izgledaju vidjene iz perspektive modernog ekonomiste i budistickog ekonomiste.

Postoji univerzalna saglasnost da je osnovni izvor bogatstva ljudski rad. Sad, moderni ekonomista je takvog shvatanja da smatra "rad" kao nesto samo malo vise od nepohodnog zla. Sa tacke gledista poslodavca, u svakom slucaju je to jednostavno jedna stvar koja kosta, koju je potrebno smanjiti na minimum, ako u najboljem slucaju ne moze da se zameni u potpunosti recimo ,automatizacijom. Sa tacke gledista radnika, to je "NEUGODNOST" ;raditi znaci zrtvovati sopstvenu opustenost I slobodu, a plate su neka vrsta nadoknade za tu zrtvu. Odatle ideal sa tacke gledista poslodavca da ima proizvod bez radnika, a ideal sa tacke gledista radnika je da ima prihod bez rada.

Posledice ovakvih pristupa i u teoriji i u praksi su naravno izuzetno dalekosezne. Ako je ideal sto se tice rada - osloboditi ga se ,svaki metod koji "smanjuje upotrebu rada" je dobar. Najmocniji metod ,bez automatizacije, je takozvana "podela rada", I klasican primer za to je fabrika igala opisana u delu Adama Smita "Bogatstvo nacija". Ovde nije rec oobicnoj specijalizaciji ,koju je covecanstvo upraznjavalo od pradavnih vremena, nego o podeli svakog kompletnog procesa proizvodnje u sitne delove, tako da krajnji proizvod moze biti proizveden velikom brzinom, bez potrebe da iko mora da doprinese vise nego totalno beznacajni, i u najvise slucajeva ,neobuceni pokret svojih prstiju.

Budisticka tacka gledista uzima ulogu rada najmanje kao trostranu" da a coveku priliku da primeni i razvije svoje vestine, da mu omoguci da prevlada svoju samozivost pridruzivanjem drugim ljudima u zajednickom zadatku, i da stvori dobra i usluge potrebne za zivot. Ponovo, posledice koje poticu iz ovih pogleda su beskrajne. Organizovati rad u takvim oblicima da on postane besmislen, dosadan, otupljujuci i stetan za zivce bi bio jedva malo manje nego kriminalan; on bi ukazivao vecu brigu za dobra nego za ljude ,i zao nedostatak saosecanja i duhovno razoran stepen privrzenosti najprimitivnijoj strani ovozemaljskog postojanja. Jednako tome, teziti ugodnoj besposlici kao alternativni radu bi bilo smatrano potpunim nerazumevanjem jedne od osnovnih istina o ljudskom postojanju, naime da su rad i odmaranje komplementarni delovi istog zivotnog procesa i nemogu biti razdvojeni bez razdvajanja uzivanja u radu i blazenstva odmora.

Sa budisticke tacke gledista ,znaci postoji dva tipa mehanizacije koji moraju biti znatno razlikovani :jedan koji potpomaze covekovu vestinu i snagu i jedan koji predaje rad coveka mehanickom robu, ostavljajuci coveka u položaju da služi roba. Kako razlikovati jedno od drugoga?" Zanatlija sam " kaze Ananda Coomaraswamy ,covek jednako kompetentan da govori o modernom zapadu kao i o drevnom istoku " moze uvek ,ako mu je dozvoljeno ,da oznaci tananu razliku izmedju masine i alatke. Razboj za tepihe je alatka ,olaksanje za hrpu koja ce biti upredena oko njega vestakovim prstima, ali motorni razboj je masina ,i njegov znacaj kao razaraca kulture lezi u cinjenici da on vrsi sustinski ljudski deo posla". Jasno je dakle da budisticka ekonomija mora biti veoma razlicita od ekonomije modernog materijalizma, jer budista vidi sustinu civilizacije ne u umnozavanju potreba nego u preciscavanju ljudskog karaktera. Karakter u isto vreme je formiran najvise covekovim radom. I rad ispravno sprovedjen u uslovima ljudskog dostojanstva i slobode, blagosilja onog ko ga izvodi i podjednako i njihove proizvode. Indijski ekonomista i filozof J. C. Kumarappa sazima materiju ovako: Ako je priroda rada ispravno cenjena i primenjena ,ona ce stajati u istom odnosu prema visim vestinama kao sto je hrana fizickom telu. Ona neguje i ozivljava ispravnog coveka i nalaze mu da proizvodi najbolje

sto moze .Ona upucuje njegovu slobodnu volju putem ispravnog kursa i disciplinuje zivotinju u njemu u napredne tokove.Ona omogucava odlicnu pozadinu za coveka da prikaze lestvicu svojih vrednosti i razvija svoju licnost.

Ako covек nema sanse da priusti sebi rad on je u ocajnoj poziciji,ne jednostavno zato sto mu manjka prihod nego zato sto mu nedostaje blagotvorni i osnazujuci faktor disciplinovanog rada koji nista nemoze da zameni. Moderni ekonomista moze da vrsi visoko sofisticovane proracune o tome da li se puna zaposlenost "isplati" ili da li bi bilo "ekonomicnije" voditi ekonomiju na manje nego potpunoj nezaposlenosti,tako da bi se osigurala veca pokretljivost rada,veca stabilnost plata,i tako dalje.Njegov osnovni pokazatelj uspeha je jednostavno ukupna kolicina dobara proizvedenih tokom datog perioda vremena."Ako je marginalna potreba dobara niska " kaze profesor Galbrajt u "Imucnom Drustvu" onda je takva i potreba zaposljavanja poslednjeg coveka ili poslednjeg miliona ljudi u radnistvu."I ponovo:"Ako...mozemo priustiti nesto nezaposlenosti u interesu stabilnosti-predlog,slucajno, savrseno konzervativnih prethodnika-onda mozemo priustiti davanje onima nezaposlenima dobra koja im omogucavaju da odrzavaju njihov uobicajeni standard zivota.

Sa budisticke tacke gledista ,ovo je postavljanje istine naglavacke,pretpostavka da su dobra znacajnija nego kreativna delatnost.To znaci promena naglaska sa radnika na proizvod rada,sto je, promena sa ljudskog na pod-ljudsko,predaja silama zla.Sami pocetak budisticckog ekonomskog planiranja bi bilo planiranje pune zaposlenosti ,i osnovna svrha ovoga bi u stvari bilo zaposljavanje za svakoga ko treba "spoljni " posao,i zaposljavanje zena u velikom broju u kancelarijama i fabrikama bi bilo smatrano znakom ozbiljnog ekonomskog neuspeha.Posebno ,dozvoliti majkama mlade dece da rade u fabrikama dok deca trece divlja ,bi bilo neekonomicno u ocima budisticckog ekonomiste,koliko i zaposljavanje strucnog radnika kao vojnika u ocima modernog ekonomiste.Dok je materijalista uglavnom zainteresovan za dobra ,budista je najvise zainteresovan za oslobadjanje.Ali, budizam "je srednji put" i stoga ni na koji nacin surotstavljen fizickoj dobrobiti.Nije bogatstvo ono sto stoji na putu oslobodjenja nego vezanost za bogatstvo ,ne uzivanje u prijatnim stvarima nego zudnja za njima.Kljucne postavke budisticke ekonomije su stoga jednostavnost i nenasilje.Sa tacke gledista ekonomiste ,lepota budisticckog nacina zivota je kompletna razumnost njegovog sistema-zapanjujuce mala sredstva vode do izuzetno zadovoljavajucih rezultata.

Za modernog ekonomistu ovo je veoma tesko da razume.On je naviknut da meri standard "zivota"kolicinom godisnje proizvodnje pretpostavljajuci sve vreme da je coveku koji trosi vise "bolje"nego coveku koji trosi

manje. Budistički ekonomista bi smatrao ovaj pristup previše iracionalnim: jer, potrošnja je samo sredstvo ljudskog blagostanja, cilj bi trebalo da bude ostvarivajne maksimalnog blagostanja sa minimalnom potrošnjom. Zato, ako je svrha oblačenja određena količina toplotne ugodnosti i privlačna pojava, zadatak je pristupiti ovoj svrhi sa najmanjim mogućim naporom, što znači sa najmanjom godišnjom destrukcijom odeće i pomoću dizajna koji koristi najmanju moguću količinu potrebnog rada.

Sto je manje nepotrebnog rada, više je vremena i snage za umetničku kreativnost. Bilo bi veoma neekonomično na primer, početi komplikovano krojenje, kao moderni zapad, kad daleko lepsi učinak može biti postignut sa vestim umotavanjem nesecenog materijala. Bio bi vrhunac ludosti napraviti materijal tako da se on može brzo iznositi i vrhunac varvarstva napraviti bilo šta ružno neprikladno ili zlobno. Ono što je sad rečeno o odeći važi za sve druge ljudske potrebe. Vlasništvo i potrošnja dobara je sredstvo za stizanje do cilja, a budistička ekonomija je sistematska studija kako doći do cilja sa minimumom sredstava.

Moderna ekonomija sa druge strane, smatra potrošnju jedinim ciljem i svrhom celokupne ekonomske aktivnosti, uzimajući cinično proizvodnje i rad i kapital kao sredstva. Prethodno, ukratko, pokušava da maksimizuje ljudsko zadovoljstvo optimalnom semom potrošnje, dok ono drugo pokušava da maksimizuje potrošnju optimalnom semom proizvodnog napora.

Jednostavno je videti da je napor potreban da se održi način života koji traži da dostigne optimalnu semu potrošnje verovatno mnogo mnogo manji nego napor potreban da održi potrebu za maksimalnu potrošnju. Mi nemoramo biti iznenađeni zato, da su pritisak i teskoće življenja mnogo manje u recimo Burmi nego u SAD, uprkos činjenici da je količina masina koje stede rad u prvoj zemlji samo mali deo količine korišćene u drugoj.

Jednostavnost i nenasilje su očigledno blisko povezani. Optimalna semu potrošnje, proizvodnja visokog nivoa ljudskog zadovoljstva sredstvima relativno niske količine potrošnje, dozvoljava ljudima da žive bez velikog pritiska i teskoca i da ispune primarna uputstva budističkog učenja: Prestani da činiš zlo, pokušaj da činiš dobro.

Kako su fizički resursi svugde ograničeni, ljudi koji zadovoljavaju svoje potrebe sredstvima umerene upotrebe resursa su očigledno manje željni da skaku jedni drugima za vrat nego ljudi koji zavise od velike količine potrošnje. Podjednako ljudi koji žive u lokalnim zajednicama sa visokim stepenom samodovoljnosti manje verovatno će biti umesani u veće nasilje nego ljudi čija egzistencija zavisi od svetskog sistema trgovine.

Sa tacke gledista budisticke ekonomije ,dakle, proizvodnja od lokalnih materijala za lokalne potrebe je najracionalniji nacin ekonomskog zivota, dok je zavisnost od uvoza izdaleka i posledicna potreba da se proizvede za izvoz nepoznatim i udaljenim narodima izrazito neekonomicna i opravdana samo u izuzetnim slucajevima i u maloj kolicini. Kao sto bi moderni ekonomist priznao da je visoka stopa potrosnje saobracajnih sredstava izmedju stana coveka i njegovog posla oznacava nedostatak sreće a ne visok standard zivota ,tako bi budist smatrao da zadovoljavati ljudske potrebe iz udaljenih izvora ,radije nego iz bliskih izvora oznacava neuspeh pre nego uspeh.. Prvi tezi da uzme statistike koje pokazuju da povecanje u broju tona /milji po glavi populacije izvrшеноj transportnim sistemom neke zemlje kao dokaz ekonomskog napretka, dok onom drugom, budistickom ekonomisti ,ista statistika ukazuje na visoko nepozeljno propadanje u obliku potrosnje.

Drugi primer ogromne razlike izmedju modernog ekonomiste i budistickog ekonomiste pojavljuje se kod potrosnje prirodnih izvora .Bertrand de Jouvenel, eminentni francuski politicki filozof, je karakterizovao

“Zapadnog coveka” recima koje mogu biti uzete kao posten opis modernog ekonomiste .On tezi da ne ubraja nista kao trosak, osim ljudskog napora, on ne izgleda da mari koliko mineralnih materija trosi , jos gore, koliko zive materije unistava. On izgleda da uopste neshvata da je ljudski zivot zavisan deo ekosistema mnogih razlicitih oblika zivota. Kako je svetom upravljano iz grada ,gde su ljudi odseceni od bilo kojeg oblika zivota osim ljudskog ,osecaj pripadnosti nije ozivljen. Ovo rezultira u grubom i odnosu prema stvarima od kojih na kraju krajeva i potpuno zavisimo ,kao sto su voda i drvece.

Ucenje Bude ,sa druge strane, sadrzi postovanje i nenasilni pristup ne samo svim svesnim bicima nego takodje, sa velikim naglaskom , drvecu. Svaki sledbenik Bude trebao bi da zasadi drvo svakih nekoliko godina i da ga neguje sve dok ono ne ojaca ,i budisticki ekonomista moze demonstrirati bez teskoca da bi opste upraznjavanje ovog pravila rezultiralo u visokoj stopi pravog ekonomskog napretka nezavisnog od bilo kakve ekonomske pomoci spolja. Veliki deo ekonomskog raspada jugoistocne azije (kao i mnogih drugih delova sveta) je bez sumnje zbog bezglavog i sramnog zapostavljanja suma.

Moderna ekonomija ne pravi razliku izmedju obnovljivih i neobnovljivih materijala, posto je to njen metod izjednacavanja i prebrojavanja svega pomocu sredstva novcane cene. Tako ,kada posmatra razlicita goriva: ugalj, naftu, drva, hidro energiju, jedina razlika medju njima koju priznaje moderna ekonomija je cena po jedinici. Najjeftinija je ona koja je automatski najpozelnija, jer izabradi drugacije bilo bi iracionalno i “neekonomicno”.

Sa budisticke tacke gledista ,naravno ovo nece biti tako;sustinska razlika izmedju obnovljivih i neobnovljivih goriva kao ugalj i nafta sa jedne strane i obnovljivih goriva kao sto su drvo i hidroenergija sa druge strane ne moze biti previdjena.Neobnovljiva dobra mogu biti korisca samo ako je to neizbežno a i tada samo sa najvecom paznjom i sa najvecom svescu za konzervacijom.Koristiti ih bezglavo i ekstravagantno je cin nasilja,i dok kompletno nenasilje mozda nije moguće na ovoj zemlji,postoji nista manja duznost coveka da stremi idealu nenasilja u svemu sto radi.

Kao sto moderni evropski ekonomista ne bi smatrao velikim dostignucem kad bi sva evropska umetnicka blaga bila prodana americi po povoljnim cenama ,tako bi budisticki ekonomista insistirao da populacija koja zasniva svoj ekonomski zivot na neobnovljivim gorivima zivi parazitski ,na kapitalu umesto prihodu.Takav nacin zivota nemoze biti dugotrajan i zbog toga moze biti opravdan samo kao cisto privremeno resenje.Kako su svetski resursi neobnovljivih goriva -uglja nafte i prirodnog gasa,izrazito neravnomerno rasporedjeni sirom planete i bez sumnje ograniceni u kolicini,jasno je da je njihova eksploatacija sve vecom brzinom cin nasilja protiv prirode koji mora neizbežno da vodi nasilju izmedju ljudi.

Ova cinjenica sama moze da posluži za razmisljanje cak i onim ljudima u budistickim zemljama koji nemare za religiozne i duhovne vrednosti njihovog nasledja i zude da prigrle materijalizam moderne ekonomije najvecom mogucom brzinom.Pre nego sto oni odbace budisticku ekonomiju kao nista vise od nostalgicnog sna ,mozda bi mogli da razmisle da li put ekonomskog razvoja zacrtan modernom ekonomijom zaista vodi na mesta gde zaista zele da budu.Na kraju svoje hrabre knjige Profesor Harison Braun sa kalifornijskog Instituta tehnologije daje sledece pohvale:

Zbog toga vidimo da bas kao sto je industrijsko drustvo sustinski nestabilno i subjekt povratka na poljoprivredno postojanje,takodje unutar njega stanja koja daju individualnu slobodu su nepostojana u svojoj sposobnosti da izbegnu stanja koja namecu rigidnu organizaciju i totalitarnu kontrolu.I zaista kada ispitamo sve predvidljive teskoce koje prete opstanku industrijske civilizacije ,tesko je videti kako postignuca stabilnosti i individualne slobode mogu biti nacinjena kompatibilnim.

Cak i ako bi se ovo zanemarilo kao dugorocan pogled ,tu je trenutno pitanje da li "modernizacija" kakva je trenutno praktikovana bez obzira prema religioznim i duhovnim vrednostima zaista stvara prihvatljive rezultate.Sto se naroda tice ,rezultati izgleda da su razorni,kolaps ruralne ekonomije ,rastuca plima nezaposlenosti u gradu i na selu,i rast gradskog proleterijata bez zadovoljenja tela niti duse.

U svetlu kako trenutnog iskustva tako i dugorocnih pogleda, izgleda da bi studija budisticke ekonomije mogla biti korisna cak i onima koji veruju da je ekonomski rast vazniji nego bilo koja duhovna ili religiozna vrednost .Jer nije pitanje biranje izmedju "modernog rasta" i "tradicionalne stagnacije" .Pitanje je pronalazenja pravog puta razvoja,Srednjeg Puta izmedju materijalisticke bezglavosti i tradicionalisticke nepokretnosti ,ukratko ,pronalazenje "Ispravnog Zivota"